

shahraranews.ir

نگاهی به تاریخ ورود برق به مشهد برق مشهد ۱۲۰ ساله شد

گل دفتر

۵۶

المیرا منشادی
غلامرضا آذری خاکستر

پیش از آنکه روشنایی برق با لامپ‌های خلأ با رشته‌های کربنی و سپس با رشته‌های التهایبی اختراع ادیسون همه‌گیر شود، روشنایی با روش قوس‌ها الکتریکی در فضای باز شناخته شده بود و در نمایشگاه جهانی که در سال ۱۸۷۰ (برابر با ۱۲۴۹ خورشیدی) در پاریس برگزار شد، برای تولید روشنایی در محوطه‌های باز از آن‌ها استفاده شد. همچنین برابر با اسناد، نور برق با روش قوسی (نه لامپی) برای روشنایی جایگاه‌های عمومی از سال ۱۲۳۶ خورشیدی (۱۸۵۷ میلادی) به اجرا در می‌آمده است. همچنین در نمایشگاه وین که در باره تجهیزات برق در سال ۱۸۸۳ میلادی (۱۲۶۲ خورشیدی) گشایش یافت نیز هر ۲ نوع لامپ، یعنی لامپ‌های رشته‌ای التهایبی در کنار قوسی و لامپ‌های دیگر، روشنایی نمایشگاه را تأمین می‌کردند. بی‌گمان لامپ‌های رشته‌ای التهایبی اختراع ادیسون پس از سال ۱۲۵۸ خورشیدی در حال همه‌گیری بودند. با این حال در بین اسناد و مدارک اطلاعات بسیار کمی درباره نحوه ورود برق به مشهد پیدا می‌شود، اثری‌ای که به نظر می‌رسد از زمان اختراعش تا ورودش به ایران و به ویژه مشهد سال‌ها گذشته است. اسناد می‌گویند اولین برقی که در مشهد روشن شد، در حرم مطهر بوده است و باز آن‌طور که در لابه‌لای مستندات می‌توان یافت، این منبع نور غیر طبیعی را شاه قاجار به مشهد آورده بود.

با کمک اسناد اطلاعات بسیار ارزشمندی به دست می‌آید که از جمله آن خرید دستگاه‌ها و برق‌رسانی به منازل و چگونگی واگذاری برق به اشخاص مختلف است. از دیگر اطلاعات ارزشمندی که در این اسناد وجود دارد، مسائلی همچون حقوق و دستمزد کارکنان، هزینه انشعاب برق و درخواست‌های متفاوتی است که از سوی عموم مردم برای برق‌رسانی به منازلشان ارائه شده‌اند.

به هر روی این هفته با توجه به اهمیت برق و کمیاب شدن این انرژی در محلات مختلف، پیشینه و تاریخچه ورود برق به مشهد را بررسی خواهیم کرد و نخستین سرنخ مادر تهیه این گزارش نیز ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه، ۲ پادشاه قاجار، هستند که با سفرهای متعددشان به اروپا راه رسیدن این انرژی را به مشهد هموار کردند.

صاحب مولد برقی که در محله عیدگاه نصب می‌شود فردی یزدی به نام جمشیدی بوده است. این فرد یکی از تجار بنام این محله محسوب شده است و با نصب این مولد در محله روشنایی را برای اهالی به ارمغان می‌آورد

برق رواق‌های حرم مطهر و صحن‌ها و بست‌ها و مسجد گوهرشاد نبود، موتور دیگری در ابتدای خیابان طبرسی راه‌اندازی شد. یکی از زائرانی که در سال ۱۳۱۵ از بمبئی به مشهد آمده است، در این باره می‌نویسد: «روشنایی روضه مبارکه در شب به وسیله یک ژنراتور برق انجام می‌گیرد که مادر آقاخان آن را اهدا کرده است.» مادر آقاخان محلاتی، بی‌بی شمس الدوله، زنی متدین و ساکن هندوستان بود. او در سال ۱۳۱۵ یک دستگاه مولد بلاکستون به قدرت ۲۴ اسب بخار با جریان مستقیم خریداری و به آستان قدس اهدا می‌کند تا در خیابان طبرسی نصب شود. چند سال بعد در زمان ریاست اسدی در آستان قدس، دستگاه مولد بنز آلمانی با ۳ سیلندر و به قدرت ۱۱۰ اسب بخار را می‌خرد که یکی در شیر و خورشید برای

بعدها به حیدرخان عمواغلی یا حیدرخان بمبئی مشهور شد. از شرح احوال حیدر عمواغلی، انقلابی معروف دوران مشروطه، که از مردم سلماس بوده ولی در قفقاز بزرگ شده و در تقلب درس مهندسی برق خوانده، اطلاعات جالبی درباره اولین کارخانه‌های برق مشهد به دست آمده است: «در باکو با چند نفر ایرانی مربوط بودم، مظفرالدین شاه در سفر اول به فرنگ با میرزا علی اصغر اتابک مقتول یک نفر مهندس مسلمان لازم‌امشان شده بود که در مشهد مقدس کارخانه چراغ‌برق را دایر کند. چون در آن زمان بین مسلمان‌ها مهندس چراغ‌برق کم بود، مسلمان‌های باکو مرا معرفی کرده، ماشین و لوازم ۴۰۰ چراغ را خریداری کردند و به سمت خراسان حرکت کردم. خرید اشیا به عهده حکیم الملک بود، ولی من که به واسطه اتابک معرفی شده بودم، این سمت را قبول کردم.»

بر پایه خاطرات حیدرخان به ویژه در آن بخشی که به حکیم الملک اشاره می‌کند، نخستین مولد برقی را که حیدرخان در مشهد نصب کرده است، «حکیم الملک» خریده بود. اسناد نشان می‌دهند که این مولد پیش از ورود حیدرخان و رضایوف به مشهد، یعنی در اول شهریور ۱۲۸۰ به مشهد رسیده و به آستان قدس تحویل داده شده است (نزدیک به یک سال پیش از ورود حیدرخان).

در سال ۱۲۸۱ موتور برق دیگری که حاج امیر رضوی، معروف به چراغ‌برق، به قدرت ۲۵ اسب بخار خریده بود، در کنار این مولد نصب می‌شود. این ۲ مولد، حدود ۳۰ سال یگانه تأمین‌کننده‌های نیروی برق شهر بودند.

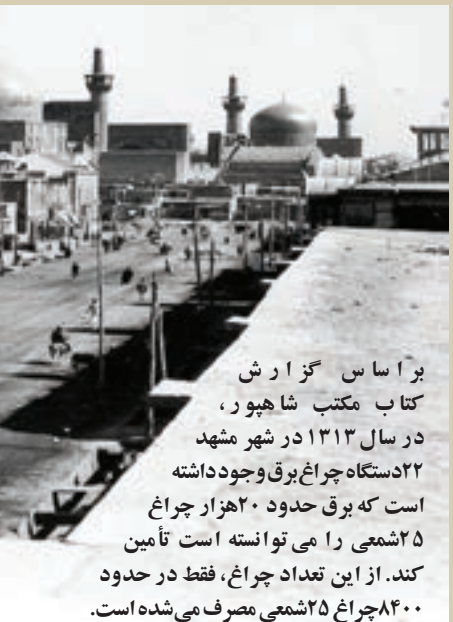
توسعه برق مشهد
در سال‌های بعد، چون این مولدها دیگر جوابگوی

اولین مولد برق مخصوص حرم مطهر بود
در عهد قاجار، ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه با سفر به اروپا با فناوری‌های جدید تا حدی آشنا می‌شوند و در برخی موارد، لوازمی را نیز به عنوان تحفه همراه خود می‌آورند. مولدی که برای اولین مرتبه به شهر مشهد و خراسان وارد می‌شود، مخصوص حرم مطهر امام‌رضاع) است.

این مولد در سال ۱۲۷۹ خورشیدی به دستور مظفرالدین شاه خریداری و به مشهد آورده می‌شود و آن را در محله بالاخیابان، نزدیک بست علیان نصب می‌کنند. این کوچه از آن زمان به همین مناسبت به نام کوچه «چراغ‌برق» معروف می‌شود و تا بولو آن تا همین چند سال پیش در همان محل نصب بود که به علت فرسودگی در اثر گذشت زمان به ناچار آن را جمع‌آوری کردند.

همان زمان چهارچوبه‌ای در ایوان طلای صحن عتیق نصب می‌شود که شعری با خط درشت نستعلیق بر آن نگاشته می‌شود. بنا به گفته چراغچی، از خادمان قدیمی حرم مطهر که وظیفه روشنایی حرم را برعهده داشته است، چهارچوب با نور برقی که در آن تعبیه شده بود، در شب جلوه خاصی داشت. «شهی که شمع حریمش فروغ مشعل و ماه / چراغچی سزد اورا مظفرالدین شاه»

حیدرخان برقی
اولین مهندس برق مشهد
حاجی محمدباقر میلانی، معروف به رضایوف، دستگاه مولد برق را به دستور شاه خریداری و به آستان قدس رضوی اهدا می‌کند. این کارخانه برق که با زغال سنگ کار می‌کرد، یک ماشین بخار دوازده‌اسبی ساخت انگلستان بود با یک مولد برق بانویرو ۶/۶۰۰ کیلووات و فشار ۱۱۰ ولت. اولین مهندس اداره‌کننده آن «حیدرخان برقی» بود که

بر اساس گزارش کتاب مکتب شاهپور، در سال ۱۳۱۳ در شهر مشهد ۵۲ دستگاه چراغ‌برق وجود داشته است که برق حدود ۲۰ هزار چراغ ۲۵ شمعی را می‌توانسته است تأمین کند. از این تعداد چراغ، فقط در حدود ۸۴۰۰ چراغ ۲۵ شمعی مصرف می‌شده است.